

Наталія Цимбал (Умань)

Мотивованість професійної лексики (на матеріалі художньої прози Івана Франка)

Одним із актуальних напрямів сучасного мовознавства, зокрема теорії номінації, є мотивологія. Як зазначав О. Смірницький: “Умовність зв’язку між звучанням (та, відповідно, звуковим образом) слова є певним загальним принципом, який виявляється у кожній мові та без якого неможливий вільний розвиток мови. Водночас, проте, існування і розвиток мови ґрунтується і на іншому принципі – на принципі мотивованості та раціональної виправданості зв’язку між звучанням і значенням, і цей принцип не менш важливий, ніж перший. Мова може існувати і розвиватися лише за умови поєднання обох цих принципів” [10: 87].

Дефініція поняття “лексико-семантична система” є дискусійною і відображає особливості підходів у представників різних наукових шкіл. Зважаючи на те, що загально визнаним є розуміння лексико-семантичної системи як утворення (підсистеми мови), що визначається на основі смислових відношень лексичних одиниць, своєрідних типів їх угруповань та характеру взаємодії між ними (лексична парадигматика), а також з елементами інших підсистем мови, у яких знаходять вираження результати семантичного варіювання словесних знаків (лексична синтагматика) [6: 417], варто взяти до уваги ще й “третій вимір” лексики – мотиваційні відношення (лексична епідигматика) [14: 69].

У так званій “типології типологій” номінації (В. Гак) (ієрархія номінації, функція номінації, об’єкт номінації (номінат), структура (зовнішня форма) номінації, спосіб найменування, суб’єкт номінації (в тому числі соціальний аспект, інформативний аспект та суб’єктивне відношення суб’єкта та об’єкта), спосіб найменування (внутрішня форма, *мотивація*) займає особливо значущу та складну для дослідження позицію [3: 321].

Взагалі, мотивацію розуміємо як зв’язок між словами, що виявляє їх мотивованість, яка своєю чергою визначається як структурно-семантична властивість слова, що допомагає усвідомити обумовленість зв’язку значення (семемі) і звукової оболонки слова (лексемі) на основі співвіднесеності слова з мовною та позамовною дійсністю [1: 186].

У лінгвістиці дослідженню мотиваційних процесів присвячено праці О. Блінової, Г. Брекле, М. Голєва, Р. Гржегорчикової, М. Докуліла, Т. Канделакі, Т. Кияка, Р. Ліз, В. Наумова, Н. Нестерової, І. Пузиніної, М. Раммельмайер, А. Ростової, О. Селіванової, О. Топорової, Л. Фроляк, І. Улуханова, О. Хазімулліної, Т. Ястремської та ін. Основними проблемами є взаємозв’язок внутрішньої форми і мотивованості, повнота/частковість мотивації, встановлення типологічних параметрів мотивації, зв’язок мотивації з категоріями словотвору тощо.

Відомо, що внутрішня форма номінації визначається тією ознакою, яка обирається як розрізнювальна і кладеться в основу найменування [3: 346]. Ідея наявності в повнозначного слова внутрішньої форми походить ще з праць В. Гумбольдта та О. Потебні. За О. Потебнею, “внутрішня форма є відношенням змісту думки до свідомості; вона показує, як уявляється людині її власна думка” [8: 77], і є найближчим етимологічним значенням слова, тією ознакою, яка складає “центр образу, одну з його ознак, що переважає всі інші ознаки” [8: 108]. Підкреслюючи процесуально-пізнавальну сутність поняття “внутрішня форма”, О. Снітко наголошує на тому, що “внутрішня форма виступає не тільки як “ідея імені”, змістовий засіб структуризації номінативних одиниць, але й як гносеологічна сутність, закономірний крок у пізнанні тієї чи іншої реальності” [11: 27]. Більшість лінгвістів вважає, що внутрішня форма властива тільки конструктивно і семантично похідним словам, адже вона “виражає сукупність двох лінгвістичних явищ: співвідношення твірної і похідної основи та ознаку, яка пояснює вибір звукової оболонки, тобто ознаку, покладену в основу вибору назви” [7: 174]. Мотивованість, “як властивість внутрішньої форми більшою або меншою мірою експліцитності об’єктувати зв’язок позначеного з іншими явищами дійсності та відповідними ментальними категоріями і зумовлювати семантичне та структурне співвідношення номінативної одиниці з відповідними значущими одиницями мови” [11: 59], визначає зв’язок між внутрішньою формою і значенням номінативних одиниць [4: 13]. Мотивованість слів виявляється в їх структурній співвіднесеності та семантичній вивідності похідного слова з твірною, причому на перший план виходять смислові зв’язки, семантична залежність похідної основи від твірної, що, зазвичай, фіксується морфемами. Визнання номінативної одиниці похідною, мотивованою певною твірною основою, тільки за умови, що словотворче визначення деривата містить принаймні один спільний семантичний компонент з визначенням твірною слова (мотиватора) [2: 85].

На сьогодні в мотивології описано різні типологічні характеристики мотивованості. Залежно від виду реалізованої у слові ознаки, виділяють лексичну мотивованість, пов’язану з вираженням мотиваційної ознаки у слові, на відміну від словотвірної (структурної), яка передбачає вираження класифікаційної ознаки у слові. Лексична та словотвірна мотивованість пов’язані між собою так, як пов’язані лексичне та словотвірне значення слова.

Однією з важливих типологічних ознак мотивованості є також спосіб мотивування – мовний чи позамовний – залежно від цього виділяють абсолютну і відносну мотивованість. Абсолютна мотивованість передбачає зумовленість найменування безпосередньо звуковою формою (оматопея тощо), у випадку відносної мотивованості значення пов’язується з формою номінації через посередництво інших номінацій, які самі можуть бути немотивованими [3: 394]. Зазначимо, що усі досліджені нами професіоналізми з текстів художньої прози І. Франка є відносно мотивованими.

Мотивованість слів може бути повною і частковою [7: 176]:

- повна мотивованість характерна для назв, значення яких повністю впливає зі значень тих компонентів (морфем, основ чи слів), з яких складається;
- часткова мотивованість характерна для слів, які відзначаються ідіоматичністю семантики. Часткова мотивованість за своєю суттю є прихованою.

За О. Бліною, повністю мотивованими вважаються слова, яким властива і лексична, і структурна мотивованість, а частково мотивованими, якщо тільки один із цих різновидів. Повністю мотивованими також є слова, які утворилися унаслідок лексико-семантичної деривації [1: 32–33]. Слова (терміни), у яких ознака, покладена в основу внутрішньої форми, не відповідає семантиці, називають неправильно орієнтованими [13: 14].

Вивчення мотиваційних відношень відбувається на матеріалі різних шарів лексико-семантичної системи мови. Зокрема, важливим є дослідження мотивованості у сфері професійної (термінологічної) лексики, результати таких студій можуть бути використані не тільки у теоретичному аспекті, а й у практичній роботі з унормування терміносистем. Існують певні критерії розмежування термінів і професіоналізмів. Професіоналізми, як і терміни, позначають наукові поняття, але їм властива функціонально-стильова обмеженість уживання та наявність емоційно-експресивних конотацій [12: 76–87]: терміни вживаються у книжному варіанті наукової мови, а професіоналізми – в розмовному як просторічні відповідники термінів. З погляду предметно-поняттєвої співвіднесеності терміни і професіоналізми – це синоніми.

Об'єктом нашого дослідження є професійна лексика, використана у художній прозі І. Франка. Це – переважно виробничо-професійна лексика, причому здебільшого представлена діалектизмами. Матеріал дуже показовий, оскільки діалектна лексика – одне із джерел формування термінології. Окрім того, мотивованість як діалектних лексем (територіальні діалекти), так і професіоналізмів (соціальні діалекти) має певну специфіку порівняно із загальноновживаними словами [1: 49–50]. Вивчаючи мотивованість професіоналізмів (предмет нашого дослідження), маємо на меті, насамперед, описати типи мотивованості професіоналізмів, з'ясувати особливості лексико-граматичної співвіднесеності мотиватора і мотивеми, актуалізацію мотиваційних відношень у мовленні.

Професіоналізми, ужиті у художній прозі І. Франка, належать до різних галузей: передусім, це будівельна лексика, виробнича (промисел і перероблення нафти, воску тощо), суспільно-політична, економічна тощо. Наприклад: “Він швидко кинувся будувати **дестилярні**, почав радитися з ученими **інженерами** і **гутниками**” [Воа Constrictor: 214]; “Герман Гольдкремер був одним із перших **спекулянтів**, що злетіли на Борислав, мов хижі ворони на падло. Незадовго у нього були вже три **ями** з “**матками**”, с. є. з головними **нафтовими жилами**” [Воа Constrictor: 215]; “Панотець відколи настали в Нагуєвичях, ніколи й не погадали зайнятися якими-годі **громадськими виборами**” [Гутак: 158]; “Так само під час безробітці могли би наші такі люди найматися де на іншу роботу, **до ліса, до тесельки** або де...” [Борислав сміється: 125].

Щодо тематичних груп, то найповніше представлені такі:

- назви осіб за професією та родом діяльності (*візник, помічник, ріпник, касієр, надзорець тощо*);
- назви процесів та станів (*дестилляція, фабрикація, фабрикування, карбувати, процесувати, обдуція*);
- назви предметів, приладів і пристроїв (*кельня, оскарб, рискаль, гонти, варцаб, гереги, довбенька*);
- назви речовин і матеріалів (*трачиння, віск, церезин, нафта, квас сірковий, кип'ячка, диління*);
- назви приміщень (*магазин, нафтарня, дестиллярня, шпихлір, фабрика, будова, кошара*) тощо.

Варто зазначити, що питання мотивованості термінологічної лексики протягом тривалого часу було суперечливим [1: 110; 7: 175]. Деякі вважають, що оскільки термін – завжди результат свідомого словотворення, то він мотивований завжди. Ця думка не зовсім слушна, адже велика кількість термінів увійшла до терміносистем із загальноновживаної лексики у багатьох випадках без зміни, лише зі спеціалізацією значення. Отже, є терміни як мотивовані, так і немотивовані, залежно від характеристик внутрішньої форми та морфемної структури. Це доводять і професіоналізми, використані у повістях І. Франка. Скажімо, тематична група назв предметів, приладів і пристроїв містить більшість немотивованих (або ж, якщо це запозичення, мотивованих на рівні мови-джерела) назв (*кельня, оскарб, рискаль, гонти, варцаб*), хоч є і мотивовані (*вапнярка* від *вапно*, *довбенька* від *довбати* тощо).

Більш показовою в аспекті мотивованості є тематична група назв осіб за професією та родом діяльності, використаних у художній прозі І. Франка: *нафтарник* [Борислав сміється: 146], *візник* [Борислав сміється: 101], *помічник* [Борислав сміється: 102], *ріпник* [Борислав сміється: 105], *надзорець* [Борислав сміється: 135], *маляр* [Борислав сміється: 209], *будовничий* [Борислав сміється: 3], *муляр* [Борислав сміється: 4], *цегляр* [Борислав сміється: 4], *вугляр* [Борислав сміється: 41], *карбовий* [Борислав сміється: 4], *коминарчук* [Борислав сміється: 4]; *писар* [Гутак: 151], *дяк* [Гутак: 151], *панотець* [Гутак: 151], *паламар* [Гутак: 151], *звонар* [Гутак: 151], *грабар* [Гутак: 158], *мандатор* [Гутак: 156], *атаман* [Гутак: 156], *староста* [Гутак: 159], *професор* [Гутак: 160], *війт* [Гутак: 163], *заступник* [Гутак: 163], *радні* [Гутак: 163], *покоївка* [Гутак: 172], *служниця* [Гутак: 173], *челядь* [Гутак: 175], *робітник* [Гутак: 176]; *капцан* [Boa Constrictor: 188], *міхоноша* [Boa Constrictor: 188], *мінйло* [Boa Constrictor: 188], *онучкар* [Boa Constrictor: 188], *кістяр* [Boa Constrictor: 188], *зарібник* [Boa Constrictor: 188], *слуга* [Boa Constrictor: 189], *опікун* [Boa Constrictor: 196], *арендар* [Boa Constrictor: 200], *кухарка* [Boa Constrictor: 201], *цирулик* [Boa Constrictor: 205], *наємник* [Boa Constrictor: 210], *спекулянт* [Boa Constrictor: 215], *учитель* [Boa Constrictor: 215], *купець* [Boa Constrictor: 217], *гешефтяр* [Boa Constrictor: 22], *лип'яр* [Boa Constrictor: 227], *продавець* [Boa Constrictor: 233], *либак* [Boa Constrictor: 210], *підрядчик* [Boa Constrictor: 210] тощо.

Професіоналізми цієї тематичної групи творяться здебільшого суфіксальним способом від іменних та дієслівних твірних основ. Найпродуктивнішими є суфікси *-ар, -ор, -яр, -ер* та *-ник* (з варіантами), менш продуктивними *-ець, -л, -ак, -ик, -ун* тощо. Деякі назви *карбовий, будовничий* – результат морфолого-синтаксичного словотвору, є назви, утворені основоскладанням (*міхоноша*). Наше дослідження підтверджує відомі тенденції і закономірності словотвору, зокрема у сфері діалектної професійної лексики [15]. Варто зауважити, що творення назв однієї тематичної групи за одним словотвірним (мотиваційним, ідеться, насамперед, про структурну мотивованість) типом є позитивним чинником у термінотворенні, зокрема у розвинених уніфікованих терміносистемах.

Щодо мотиваційних ознак, покладених в основу номінації досліджуваних назв осіб за професією, найтиповішими є такі:

- матеріал, знаряддя праці, яке використовується представником цієї професії (*ропа – ріпник, вугілля – вугляр, цегла – цегляр*);
- дія, процес, яку виконує людина (*надзирати – надзорець, міняти – міняйло, опікувати – опікун, продавати – продавець*).

Варто вказати, що основними типами лексико-граматичної співвіднесеності мотиватів *nomina agentis* є:

- мотиватор – іменник, мотивема – іменник (*нафтарня – нафтарник*);
- мотиватор – дієслово, мотивема – іменник (*писати – писар*).

Значна частина *nomina agentis* є запозиченнями, мотивованість яких встановлюється на рівні мови-джерела (*гешефтяр, мандатор, професор, цирюлик*).

Якщо розглядати назви осіб за професією, використані у художній прозі І. Франка, відповідно до опозиції повна/часткова мотивованість, можна констатувати, що більшість із них мотивовані повністю, тобто і лексично, і структурно, їх семантика виводиться зі значення окремих морфем.

Такий критерій як сильна/слабка інформативність мотивованих назв [3: 349], що особливо актуально у професійній сфері, на наш погляд, є доволі умовним, оскільки в основу номінації покладено, зазвичай, якусь одну ознаку, і саме від того, наскільки вона важлива, залежить ступінь інформативності, проте одна ознака в будь-якому випадку багато інформації дати не може. Професіоналізми *nomina agentis*, які мають переважно прозору внутрішню форму, відзначаються сильною інформативністю.

Різновидами мотивації залежно від сфери її реалізації є текстова мотивація (текст як результат природного вияву мови) та метатекстова як результат свідчень мовної свідомості мовців (дослідників), їхніх тлумачень [1: 37]. Твори І. Франка особливо показові при описі текстової. Наприклад: “Від громадки веселих, гарно повбраних панів обивателів дрогобицьких, що проходжувалися по “плянтах” коло костела в тіні цвітучих каштанів, відділився пан **будовничий** і, вимахуючи блискучою паличкою, перейшов через улицю до робітників, зайятих при новорозпочатій

будові” [Борислав сміється: 3]. “А всі муляри, заняті кругом на широкому плацу: хто *тесанням* каміння на фундаменти, хто *гашенням ванна* в двох глибоких чотиригранних *ваннярках*, усі *копатільники*, що *копали* ями під підвалини, *теслі*, що *взаді*, мов *жовни*, *цюкали*, *обтісуючи* здоровенні ялиці та дубове дилиння, *трачі*, що *різали* *тертиці* ручними пилами, *цеглярі*, що *складали* у *стоси* свіжо привезену *цеглу*, - *весь* той *різнорідний робочий* люд, що *снувався*, мов *мурашки*, по плацу, *двигали*, *цюкали*, *хитаються*, *стогнали*, *потираючи* руки, *жартуючи* та *регочучись*, – усі *зупинилися* і *перестали робити*, мов *величезна* *стораменна* *машина*, *котру* *одне* *подавлення* *крючка* *нараз* *спинить* *в її* *скаженім* *ході*” [Борислав сміється: 4]. Щодо метатекстової мотивації, зробити спробу пояснення мотиваційних відношень з позицій свого досвіду, тобто аперцептуючи певні поняттєві зв’язки, може як лінгвіст, так і носій діалекту (останнє, щоправда, складно у такому разі через хронологічні межі). Наприклад: назву *скітник* – *місце*, *куди* *викидають* *здохлих* *тварин* [Борислав сміється: 232] можемо виводити від *скот*, *скотина*; *сопух* – *сморід*, *важке*, *задушливе* *повітря* у *копальні* [Борислав сміється: 232] від *сопоти*; *мінйло* [Воа Constrictor: 188] – той, хто *мінє* *різні* *речі* і *матеріали* і *тим* *заробляє* *собі* *на* *життя*, від *міняти*.

Цікавим є приклад метатекстової мотивації професіоналізму *либак* – *той*, *хто* *збирає* *нафту* *з* *поверхні* *води* [Борислав сміється: 231]. На нашу думку, ця назва походить від діалектного слова *либати* – *невміло*, *неохоче* *пастися*; *спроквола* *їсти* або *либаня* – *погане* *насіння* [9: 258] (є, очевидно, перенесення значення, цей спосіб збору нафти був доволі повільним і малопродуктивним). У тексті повісті “Воа Constrictor” знаходимо тлумачення суті процесу мовцем-діалектоносієм: “*Ну то береться* *кінський* *хвіст*, *згониться* *ним* *поверх* *води*, *то* *тота* *ропа* *набирається* *на* *волосін*, *а* *з* *неї* *рукою* *зсувається* *до* *коновки*. *Тото* *називається* *“либати”*” [Воа Constrictor: 207] тощо. Внутрішня форма не висвітлюється, проте беззаперечно, що від *либати* походить назва *либак*. Якщо слово *либати* полісемічне, то наша спроба пояснити мотивування – раціональна.

В окремих випадках можемо спостерігати наявність у тексті спільнокореневих слів, словотворчих гнізд з яскраво вираженими мотиваційними відношеннями: “*А* *я* *звусь* *Андрус* *Басараб*, *а* *он* *то* *мій* *брат* *Сень*, *а* *отсе* *наш* *“карбовий”* *Деркач...*” [Борислав сміється: 63]; “*На* *кожній* *полиці* *видно* *було* *більші* *або* *менші* *карби*, *один* *попри* *один*, *так*, *як* *се* *роблять* *хлопці*, *що* *пасуть* *гуси* *і* *на* *поличці* *значать* *собі* *карбами*, *кілько* *у* *котрого* *гусят*” [Борислав сміється: 64]; “*закарбуї* *на* *Леона* *то*, *що* *повідав* *Синиця...*” [Борислав сміється: 64]; “*У* *побратима* *Деркача* *цілі* *в’язанки* *покарбованих* *палиць*, *а* *який* *з* *них* *хосен?* *Кому* *тото* *карбовання* *помогло?*” [Борислав сміється: 121]. Слово *карб* стало основою для номінації слів різних класифікаційних лексико-граматичних розрядів (процесуальність *закарбуї*, опредмечена процесуальність *карбовання*, ознака за дією *покарбований*, назва особи за родом діяльності *карбовий*). Усі ці похідні лексеми мотивовані і структурно, і лексично, треба тільки зважити на те, що лексична мотивація у цьому випадку

констатується у межах конкретних текстових фрагментів, структурна (класифікаційна) мотивованість – у межах лексико-семантичної системи української мови взагалі, на підставі наявності у ній одноструктурних слів.

Ще один приклад – словотвірне гніздо з вершиною **побратим** (похідне від брат), у цьому випадку спостерігаємо предметність **побратим**, процесуальність **побратиматися**, а також збірність **побратимство** (варто зауважити, що слово **побратим** має тільки лексичну мотивованість, одноструктурних слів такої словотвірної моделі в українській мові немає, отже, це слово структурної мотивованості відповідно теж не має): “...а отой старий дідусь – то **побратим** Стасюра, а отой парубок – то **побратим** Прийдеволя, а он то також наші **побратими**, ну а ваш газда також...”

– Ви певно всі з одного села, що **побратимаєтесь**, – сказав Бенедьо, дивуючись, впрочім, що старі чоловіки **побратимались** з молодими, бо по селах звичай, що тільки ровесники **побратимаються** між собою.

– Ні, ми не з одного села, – відповів Басараб, – а так **побратимаємось** в інший спосіб. Впрочім, сідайте, будете видіти. А якби вам схотілося, то можете й ви пристати до нашого **побратимства**” [Борислав сміється: 64].

Аналізуючи подібні приклади, є сенс звернути увагу на деталь, яку можна приписати власне ідіостилію І. Франка, це наявність спільнокореневих, одноструктурних слів та тавтологій у межах дуже коротких текстових відрізків. З погляду стилістики слововживання на зразок **побратиматися** – 4 рази підряд у тексті (тавтологія) (див. цитату вище) можна вважати позиційно-лексичним повтором, метою якого є актуалізація емоційно-експресивних значень [5: 483]. А от у випадку: “Звільна, мов за похороном, волоклися виголоджені парубки та чоловіки на **косовицю**: **коси** ледве держалися на їх вихудлих плечах. А поглянути збоку на їх роботу, то аж жаль глибоко хапав за серце: такі натомлені, болісні та повільні були рухи тих **косарів**. Ні звичайних **косарських** пісень, ні голосного сміху, ні жартів та прикладок не чути. Сей та той перейде один-півтора **перекоса**, кине **косу** на землю, зітхне **важко-важко** та й лягає на возку холодну **кошеницю**...” [Борислав сміється: 91], – ми маємо справу зі спільнокореневими словами, тобто це так званий кореневий повтор, гомеоптон [5: 137], різновид гомеології (морфемного повтору), стилістична функція якого спільна для всіх стилістичних прийомів – експресивна.

Досліджуючи такі тестові фрагменти з погляду словотвору і мотивології, маємо справу з актуалізацією мотиваційних значень у мовленні. Це залежить від кількості мотивованих слів у конкретній мові, від певної тематичної обмеженості тексту (для вираження відповідних понять існує набір певних слів і морфем), а також від стилістичної мети висловлювання [1: 41–41]. Існує певна типологія актуалізації мотиваційно-класифікаційних значень [1: 42–43]. За першим типом розрізняють повну і неповну актуалізацію значень (повна, коли в одному тексті актуалізуються відношення як лексичної, так і структурної мотивації, і неповна, коли представлена або лексична, або структурна мотивація). У поданих вище прикладах актуалізація

мотиваційних значень неповна, представлена тільки текстова лексична мотивація, про структурну мотивацію ми говорили умовно, у межах лексико-семантичної системи української мови взагалі. Можемо згадати також приклад неповної актуалізації мотиваційних значень зі структурною мотивованістю: “*Були то по більшій часті капцани-міхонохи, міняйли, онучкарі, кістярі та бог знає, які ще зарубники*” [Воа Constrictor: 188].

За другим типом розрізняють контактну і дистантну актуалізацію мотиваційних значень. Контактна актуалізація полягає у мінімальній або нульовій віддалі розміщеності мотиватів (мотивем) один від одного, а дистантна передбачає наявність між мотиватами (мотивемами) повнозначних слів. Контактна і дистантна актуалізація спостерігається в межах певної синтаксичної одиниці – словосполучення і речення, синтагми і висловлювання. Наприклад, у реченні: “*Він прирік Леонові, що поїде з ним до Борислава і буде вести таємну фабрикацію церезину, та й то за відповідно невелику плату. А щоби будову і ведення нової фабрики прикрити чимось іншим...*” [Борислав сміється: 84], спостерігаємо дистантну актуалізацію відношень лексичної мотивації. Аналогічно: “*...малого коминарчука, що приходив буцім-то питатися, чи не треба вимітати комини...*” [Борислав сміється: 97]. У реченні: “*Се був дзвонар і грабар нагуївський*” [Гутак: 151], – констатуємо випадок контактної актуалізації відношень структурної мотивації.

У текстах повістей І. Франка знаходимо, крім професіоналізмів, власне хімічні номени – назви речовин: “*Одно тільки закарало бориславських тузів – се дорогітня очистки того воску; його дестиляція при дійстві квасу сіркового і другі процеси, потрібні для вироблення з тої жовтої, землянистої маси білого парафінового воску...*” [Борислав сміється: 81]. “*Фабрикування церезину мало початися аж з новим роком*” [Борислав сміється: 93]. “*Тих би умістити треба в головнім відділі дестилярні, в хімічній коморі, де, знаєте, оконечно вироблюється церезин*” [Борислав сміється: 147]. Термін **віск** – немотивована номінація, а от **церезин** та **парафін** можна вважати частково мотивованими (структурна мотивація) назвами, оскільки суфікс *-ин(-ін)* має у хімії спеціалізоване значення речовинності (*пектин, хітин, морфін* тощо). Терміни **віск** і **церезин** функціонують і в сучасній хімічній термінології, тоді як назва **квас сірковий** зміщена терміном **сірчана кислота**. Мотивованість терміна **квас** (кислота), їх існує багато тисяч видів, є неправильно орієнтованою, оскільки не всі кислоти кислі, та й навряд чи кому спаде на думку куштувати кислоту, зокрема сірчану. Це умовна і зрештою немотивована назва цілого класу речовин.

Уживаються також у повістях І. Франка і складні номінації на позначення речовин: **земний віск** [Борислав сміється: 79], **пчолячий віск** [Борислав сміється: 79], **парафіновий віск** [Борислав сміється: 81]. У лінгвістиці усталеною є думка, що всі складені найменування мотивовані. Подані приклади підтверджують це. Мотиваційна ознака у цих назвах пов’язана з місцем і способом добування воску.

Отже, проаналізований фактичний матеріал дав підстави зробити деякі висновки щодо особливостей релізації епідигматичних (мотиваційних) відношень у

сфері професійної (здебільшого діалектної) лексики на матеріалі художньої прози І. Франка. Зокрема, по-перше, підтверджено деякі закономірності словотворення і мотивованості назв певних тематичних груп, по-друге, на наш погляд, не існує принципових відмінностей у мотивації термінологічних (професійних) лексем порівняно із загальноживаною лексикою, оскільки в обох випадках застосовані однакові засоби типологічної параметризації, по-третє, на сучасному рівні розвитку українських терміносистем, у процесі їх унормування чиннику мотивованості (насамперед структурній) треба приділяти першочергову увагу, витримуючи тенденцію до спеціалізації окремих морфем.

Література:

1. Блинова О. Явление мотивации слов. – Томск, 1984.
2. Винокур Г. Заметки по русскому словообразованию // Избранные работы по русскому языку. – Москва, 1959.
3. Гак В. Языковые преобразования. – Москва, 1998.
4. Кияк Т. Мотивированность лексических единиц (количественные и качественные характеристики). – Львов, 1988.
5. Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник / Под ред. Л. Иванова, А. Сковородникова, Э. Ширяева и др. – Москва, 2003.
6. Общее языкознание. Внутренняя структура языка / Под ред. Б. Серебренникова. – Москва, 1972.
7. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство. – Львів, 1994.
8. Потебня А. Из записок по русской грамматике. – Москва, 1958. – Т. 1–2.
9. Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н. Гуйванюк. – Чернівці, 2005.
10. Смирницкий А. Значение слова // Вопросы языкознания, 1955. – № 2.
11. Снитко Е. Внутренняя форма номинативных единиц. – Львов, 1991.
12. Шелов С. Термины, терминологичность и знания // Научно-техническая терминология. – 1991. – Вып. 1.
13. Шкатова Л. Ономаσιологические проблемы русской терминологии. – Челябинск, 1982.
14. Шмелев Д. О третьем измерении лексики // Шмелев Д. Избранные труды по русскому языку. – Москва, 2002.
15. Ястремська Т. Дослідження пастуших агентивів у площині епідигматики // Діалектологічні студії. – Львів, 2005. – Вип. 5.

Джерела:

- Франко І. Твори в 20 томах. – Т. 5. Повісті. – К., 1951.
Франко І. Борислав сміється. – К., 1962.